

ук : 12.00.03 / І. А. Яніцька; кер. роботи Р. М. Мінченко; Нац. ун. – т «Одеська юридична академія». – Одеса. – 2015. – 20 с.

*Павлюк Роман Тарасович,
студент 2-го курсу Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., професор Калітенко О.М.*

НАДЗВИЧАЙНО НЕВИГІДНЕ МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ЯК ПІДСТАВА НЕДІЙСНОСТІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВАЗАСТОСУВАННЯ

Інститут шлюбного договору виправдано вважають одним з найбільш актуальних в сучасному сімейному праві України, а тому він часто стає предметом жвавих дискусій в наукових колах.

Численні аналітичні розвідки з нотаріальної практики свідчать про те, що все більше і більше сімейних пар вдаються до врегулювання своїх майнових відносин за допомогою шлюбного договору. Розширення сфери дії договору як регулятора сімейно – правових відносин в цілому є позитивною тенденцією, покликаною в такий спосіб покласти на подружжя ще більшу міру відповідальності за збереження сім'ї та унеможливити зловживання своїми правами при вирішенні суперечок майнового характеру.

Однак, попри практичну значущість та підвищений інтерес науковців, юристів – практиків до теми шлюбних договорів дуже багато питань в цьому напрямку є до сих пір невирішеними, проблемними й потребують більш глибокого наукового аналізу та законодавчого врегулювання. Виділяються серед них й ті питання, які пов'язані з визнанням шлюбних договорів недійсними.

Відтак, відповідно до ст. 103 Сімейного кодексу України шлюбний договір на вимогу одного з подружжя або іншої особи, права та інтереси якої цим договором порушені, може бути визнаний недійсним за рішенням суду з підстав, встановлених Цивільним кодексом України [2].

Як зауважує І.В. Жилінкова, обмежитись тими підставами недійсності правочинів, які встановлені в ЦК України, не можна, оскільки Сімейний кодекс містить низку власних умов, порушення яких, на думку автора, без сумніву слугуватимуть підставою визнання шлюбного договору недійсним [5, с. 121].

Однією з таких підстав є положення ч. 4 ст. 93 СК України, відповідно до якого шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені цим Кодексом, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище [2]. Аналіз судової практики показує, що дана право-

ва конструкція все частіше використовується як самостійна правова підстава для визнання шлюбного договору недійсним.

Слід зазначити, що поняття «надзвичайно невігідне матеріальне становище» не набуло свого законодавчого закріплення, а тому є оціночною категорією. Саме такого висновку дійшов Верховний Суд України, приймаючи постанову по справі № 6 – 230цс14 від 28.01.2015 року, в якій також було зазначено, що наявність обставин надзвичайно невігідного матеріального ставища підлягає доведенню стороною відповідно до частини третьої статті 10 ЦПК України [3].

Логічно припустити, що довести на практиці реальне існування надзвичайно невігідного матеріального становища при відносній свободі сторін шлюбного договору добровільно визначати правовий режим майна видається вкрай складно. Такий висновок узгоджується із практикою застосування ч. 4 ст. 93 СК України судом касаційної інстанції, який в більшості випадків повертає справи даної категорії на новий розгляд з посиланням на передчасність висновків нижчестоящих судів про наявність підстав для визнання шлюбних договорів недійсними.

В науковій літературі та судовій практиці відсутній єдиний підхід щодо розуміння умови, викладеної в ч. 4 ст. 93 СК України, як самостійної достатньої підстави недійсності шлюбного договору. Існує думка, що «надзвичайно невігідне матеріальне становище» може бути підставою для визнання правочину недійсним лише із застосуванням цієї норми в контексті ст. 233 ЦК України, яка передбачає правові наслідки правочину, який вчинено під впливом тяжкої обставини і на вкрай невігідних умовах. Обґрунтовуючи такий підхід, В.І. Труба посилається на ухвалу ВССУ від 12.03.2014 року по справі № 6 – 52702св13, в якій при посиланні позивача як на підставу своїх вимог як на ч. 4 ст. 93 СК України, так і на ст. 233 ЦК України, суд касаційної інстанції керувався саме положенням ст. 233 ЦК України [6, с. 90]. У висновку своєї наукової розвідки В.І. Труба прийшов до того, що ч. 4 ст. 93 СК України не може бути правовою підставою для визнання шлюбного договору недійсним [6, с. 90].

На перший погляд такий позиції кореспондує буквальне тлумачення ст. 103 СК України, яка наголошує, що шлюбний договір може бути визнаний недійсним за рішенням суду саме з підстав, встановлених ЦК України. Однак, хоча в диспозиції ч. 1 ст. 203 ЦК України й вказано про недійсність правочинів, які суперечать актам цивільного законодавства [1], недійсними слід вважати й ті правочини, які вчиненні з порушення законів іншої галузевої приналежності, в тому числі, імперативних норм сімейного законодавства, якою є ч. 4 ст. 93 СК України.

Деякі автори окремо наголошують на недоцільності ототожнення настання надзвичайно невігідного матеріального становища в однієї зі сторін шлюбного договору (ч. 4 ст. 93 СК) та укладення шлюбного договору під впливом тяжкої обставини чи на вкрай невігідних умовах (ст. 233 ЦК). Основні відмінності тут вбачаються у тому, що в першому випадку обставин, під впливом яких одна зі сторін укладає шлюбний договір на невігідних для себе умовах, на момент укладення шлюбного договору не існує. Тобто при визнанні недійсним шлюбного договору як такого, що ставить одну зі сторін у надзвичайно невігідне матеріальне становище, доводити вплив відповідної тяжкої обставини при його укладенні не потрібно, достатньо факту ставлення одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище, що виникло в результаті дії цього договору. При укладенні ж кабального правочину особа, чії права при цьому порушуються, усвідомлює це, але змушена в силу обставин вчинити відповідні дії, її право порушується відразу в момент її укладення [4, с. 151].

Отже, з огляду на певну «популярність» договірного врегулювання майнових відносин подружжя, окремі законодавчі положення інституту шлюбного договору потребують більш чіткого та зрозумілого правового визначення. До таких слід віднести й закріплену в ч. 4 ст. 93 СК України умову недійсності шлюбного договору – настання надзвичайно невігідного майнового становища в однієї зі сторін правочину.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435 – IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435> – 15.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947 – III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947> – 14.
3. Постанова Верховного Суду України від 28 січня 2015 року по справі № 6 – 230цс14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42576431>.
4. Гаро Г.О. Шлюбний договір як інститут сімейного права України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Г.О. Гаро. – Київ, 2012. – С. 151.
5. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. – 3 – те вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер. – 2011. – С. 121.
6. Труба В.І. Проблемні питання визнання шлюбного договору недійсним // Порівняльно – аналітичне право. – № 8. – 2014 – С. 90.